

Részletes szoftver tervek ellenőrzése

Majzik István

Budapesti Műszaki és Gazdaságtudományi Egyetem

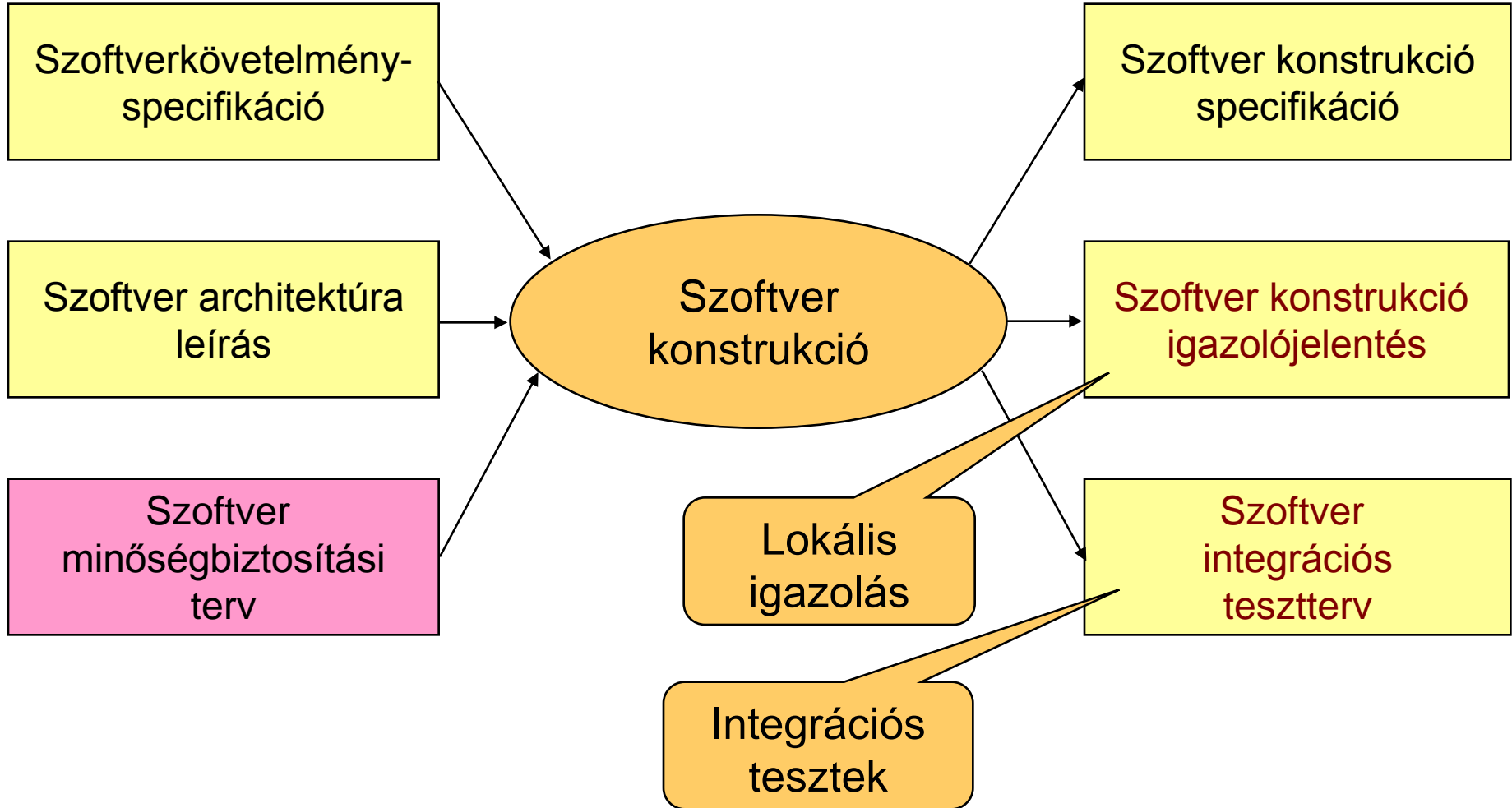
Méréstechnika és Információs Rendszerek Tanszék

<http://www.mit.bme.hu/~majzik/>

Tartalomjegyzék

- A részletes tervek elkészítése
  - Szoftver konstrukció
  - Modul tervezés
- Ellenőrzések
  - Verifikációs lépések
  - Formális verifikáció
- Alapszintű formalizmusok
  - KS, LTS, KTS
  - Automaták

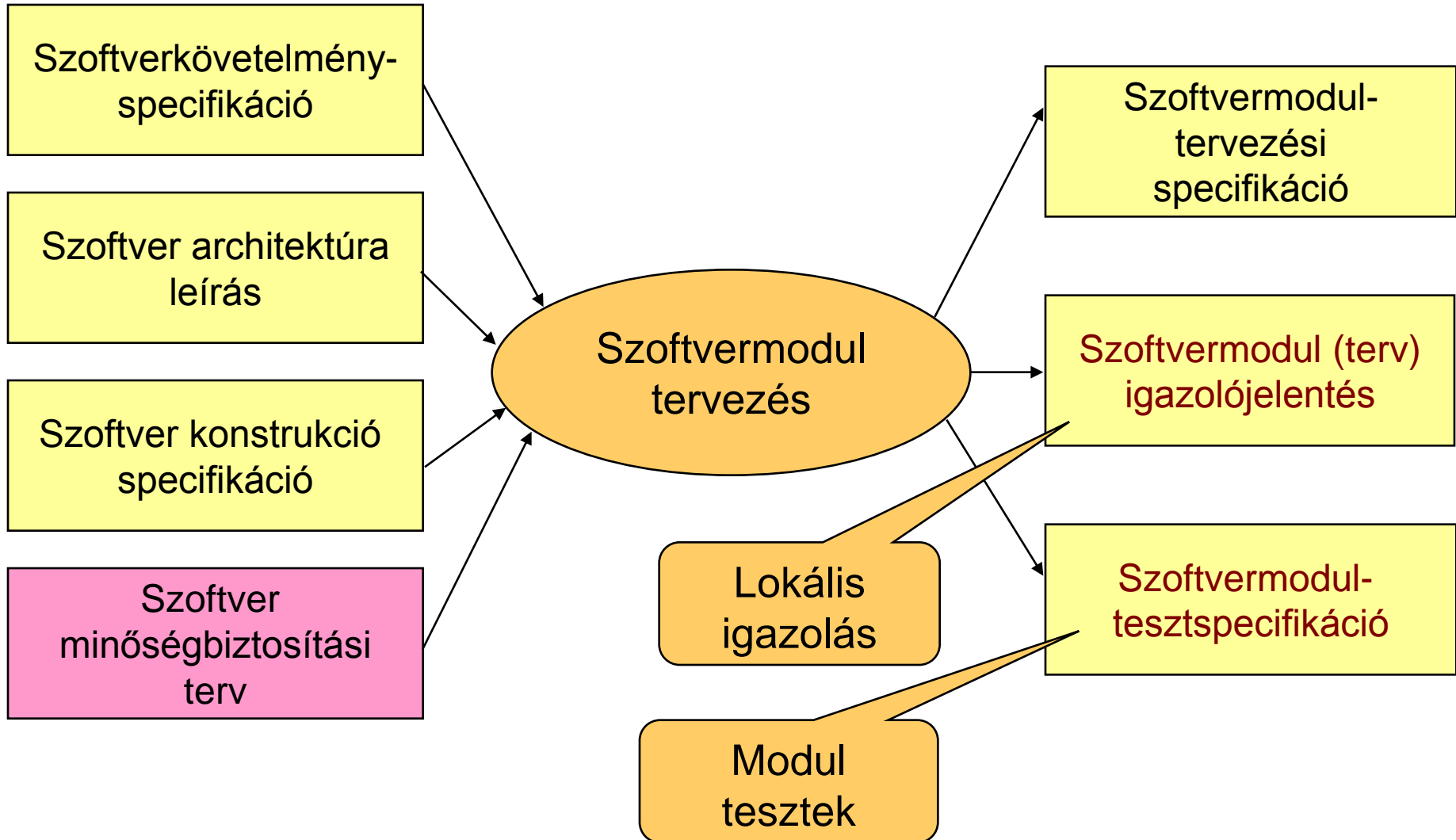
Szoftver konstrukció

Szoftver konstrukció

- Meghatározandó:
  - Modulok közötti interfészek, globális adatstruktúrák
  - Rendszerszintű algoritmusok (modulok együttműködése)
- Használt leíró nyelv:
  - **Információáramlás** leírása (sorrendiség, időbeliség)
  - **Adatstruktúrák** leírása
  - Absztrakció és modularitás, verifikálhatóság
- Választható módszerek:
  - Formális, félformális, strukturált módszerek
- Speciális előírások (biztonságkritikus rendszerekben):
  - Teljesen meghatározott interfészek
  - Modulméret korlátozás, információrejtés
  - Paraméter mennyiségi korlátozás

Szoftvermodul tervezés

Szoftvermodul-tervezési specifikáció

- Modulok belső tervezése
  - Algoritmusok
  - Adatstruktúrák
- Használt leíró nyelv:
  - Implementációközeli nyelvek
    - Pl. pszeudo-kód is
  - Absztrakt(abb) nyelvek
    - Formális, félformális, strukturált metodika
    - **Viselkedés leírás** is hangsúlyos

Tartalomjegyzék

- A részletes tervek elkészítése
  - Szoftver konstrukció
  - Modul tervezés
- **Ellenőrzések**
  - Verifikációs lépések
  - Formális verifikáció
- Alapszintű formalizmusok
  - KS, LTS, KTS
  - Automaták

Verifikációs lépések

Ellenőrizendők az igazolási fázisokban:

- A részletes terv tulajdonságai és megfelelőségei
  - Teljesség, ellentmondás-mentesség, megvalósíthatóság, ellenőrizhetőség
  - Megfelelőségek: Előző fázisokban rögzített követelmények alapján
- Teszt tervek teljessége

Verifikációs módszerek:

- Statikus elemzés
  - Ellenőrzőlisták, hibabecslés
  - Vezérlési folyamat elemzése (pl. strukturáltság)
  - Adatáramlás elemzése (pl. hozzáférési sorrend, inicializálás, felhasználás)
  - Határérték elemzés (pl. viselkedés határértékek esetén)
  - „Alattomos komponensek” elemzése (nemkívánatos információáramlás)
  - Szimbolikus végrehajtás
- Dinamikus elemzés
  - Prototípus készítés és animáció
  - Szimuláció
- Formális verifikáció

Formális verifikáció

- Matematikai eszközök használata
  - Diszkrét matematika, matematikai logika
  - Formális nyelv: Formális szintaxis és szemantika
    - Tulajdonság leírás (követelmények, specifikáció)
    - Viselkedés leírás (terv, implementáció)
  - Matematikai algoritmus: analízis (verifikáció), szintézis
- Algoritmusok a verifikációhoz
  - „Önmagában való” vizsgálat (pl. ellentmondás-mentesség)
  - „Változások” vizsgálata (pl. tervezői döntések)
  - Tulajdonság leírás és viselkedés leírás összevetése
- Kritikus pont: A valós probléma formalizálása
  - Nem automatizálható
  - Egyszerűsítés, absztrakció gyakran szükséges (ezt validálni kell)

Formális szintaxis (áttekintés)

- Matematikai definíciók:

$KS = (S, R, L)$ és AP, ahol

$AP = \{P, Q, R, \dots\}$

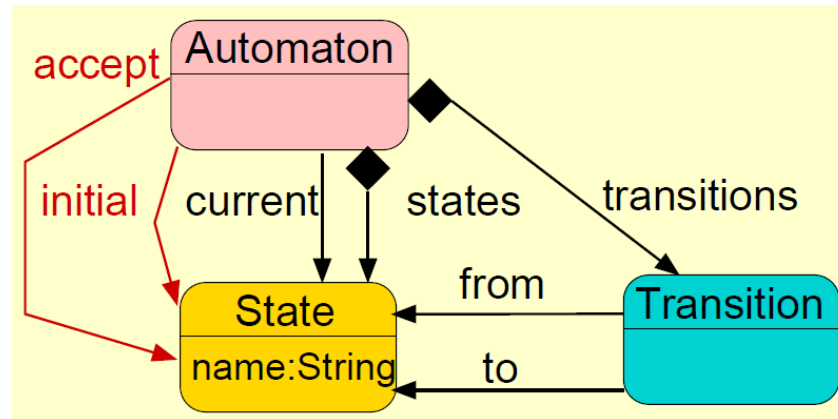
$S = \{s_1, s_2, s_3, \dots, s_n\}$

$R \subseteq S \times S$

$L: S \rightarrow 2^{AP}$

- BNF: $HML ::= true \mid false \mid p \wedge q \mid p \vee q \mid [a]p \mid \langle a \rangle p$

- Metamodell:

- Absztrakt szintaxis (nyelvtani szabályok)
és konkrét szintaxis (megjelenítés)

Formális szemantika (áttekintés)

- **Műveleti (operációs) szemantika: „Programozóknak”**
  - Megadja, mi történik a számítások során
  - Egyszerűbb formalizmusra épít: pl. állapotok, akciók
- **Axiomatikus szemantika: „Helyességbizonyításhoz”**
  - Állítás nyelv + axiómakészlet + következtetési szabályok
  - Elő- és utófeltételek adják meg a jelentést
  - Pl. automatikus tételbizonyító rendszerekhez
- **Denotációs szemantika: „Fordítóprogramokhoz”**
  - Szintaxis által meghatározott „jel $\rightarrow$ jelölt dolog” leképezés
  - A „jelölt dolog” tipikusan mint matematikai domén adott
    - Számítási szekvencia, vezérlési gráf, állapothalmaz, ...
és ezeken definiált műveletek (összefűzés, unió, ...)
  - A modellek vizsgálata a mögöttes matematikai objektum vizsgálatára vezethető le
  - Komponálható szemantika: $|P \text{ op } Q| = |\text{op}| (|P|, |Q|)$

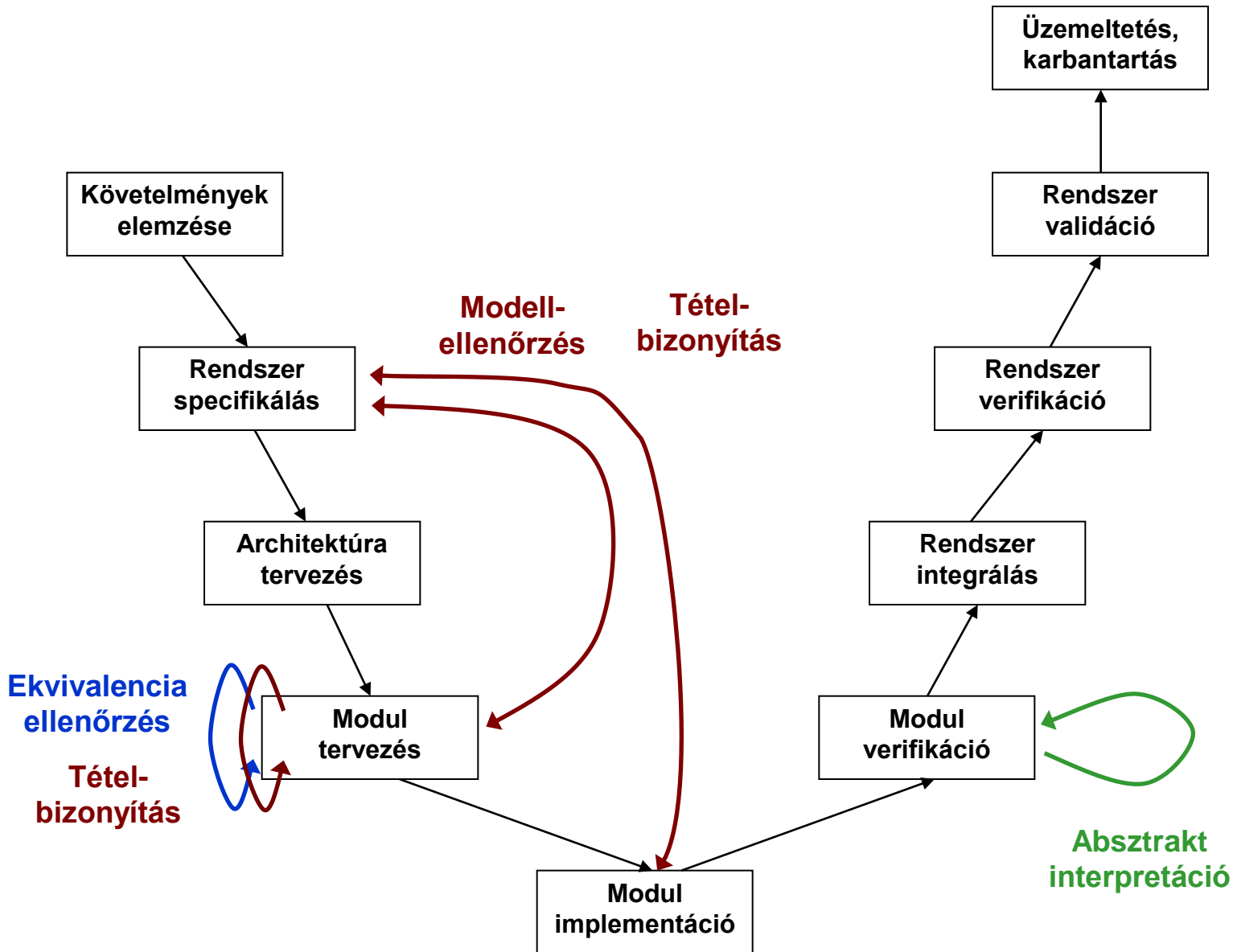
A legelterjedtebb formális verifikációs technikák

Modell / technika	Viselkedés leírás (alapszintű)	Tulajdonság leírás (alapszintű)
Modellellenőrzés	Kripke struktúra, Kripke tranzíciós rendszer	Temporális logika, elsőrendű logika
Ekvivalencia ellenőrzés	LTS (Labeled Transition System), automata	LTS, automata (mint referencia viselkedés)
Tételbizonyítás	Dedukciós rendszer	Bizonyítandó tétel (elsőrendű logika)
Statikus analízis (absztrakt interpretáció)	Kripke struktúra (programból absztrakcióval)	Elsőrendű logika, assertion

A technikák előnyei és korlátai

- **Modellellenőrzés, ekvivalencia ellenőrzés**
  - ☺ Teljesen automatikus, explicit kimerítő (teljes) vizsgálat
  - ☺ Ellenpélda generálás (debuggoláshoz)
  - ☹ Állapottér robbanás (részben kezelhető)
- **Tételbizonyítás**
  - ☺ Skálázható nagy rendszerekre (pl. indukció)
  - ☺ Nagy kifejezőerő
  - ☹ Interaktív (segítséget igényel, pl. ciklus invariánsok megtalálása, bizonyítási stratégia megadása)
  - ☹ Nincs ellenpélda
- **Statikus analízis (absztrakt interpretáció)**
  - ☺ Állapottér csökkentés
  - ☹ Absztrakció nehezen automatizálható

Verifikációs technikák szerepe

Tervek és modellek szerepe a formális verifikációban

- Viselkedés leírás (modell)

- Alapszintű:

- KS, LTS, KTS, automaták, Büchi automaták

- Magasabb szintű:

- Vezérlés orientált: Hierarchikus automata, Petri-háló
    - Adatfeldolgozás orientált: Adatfolyam háló
    - Kommunikáció orientált: Processz algebrák

- Mérnöki modellek:

- UML diagramok formális szemantikával

- Tulajdonság leírás (követelmény)

- Alapszintű:

- Elsőrendű logika, temporális logika, referencia automata

- Magasabb szintű:

- MSC, LSC, ...

Tartalomjegyzék

- A részletes tervek elkészítése
  - Szoftver konstrukció
  - Modul tervezés
- Ellenőrzések
  - Verifikációs lépések
  - Formális verifikáció
- **Alapszintű formalizmusok**
  - **KS, LTS, KTS**
  - **Automaták**

Alapszintű formalizmusok (áttekintés)

- Kripke-struktúrák (KS)
  - Állapotok, állapotátmenetek
  - Állapotok lokális tulajdonságai mint címkék
- Címkézett tranzíciós rendszerek (LTS)
  - Állapotok, állapotátmenetek
  - Állapotok lokális tulajdonságai mint címkék
- Kripke tranzíciós rendszerek (KTS)
  - Állapotok, állapotátmenetek
  - Állapotok és lokális tulajdonságai mint címkék
- Automaták
  - (Elfogadó) automaták véges hosszúságú szavakon
  - Büchi automaták végtelen hosszúságú szavakon

1. Kripke-struktúra

KS, Kripke-structure:

- **Állapotok** tulajdonságait fejezzük ki:
címkézés atomi kijelentésekkel
- Egy állapothoz sok címke rendelhető

Alkalmazás: Algoritmusok leírása

$KS = (S, R, L)$ és AP , ahol

$AP = \{P, Q, R, \dots\}$ atomi kijelentések halmaza (specifikus)

$S = \{s_1, s_2, s_3, \dots, s_n\}$ állapotok halmaza

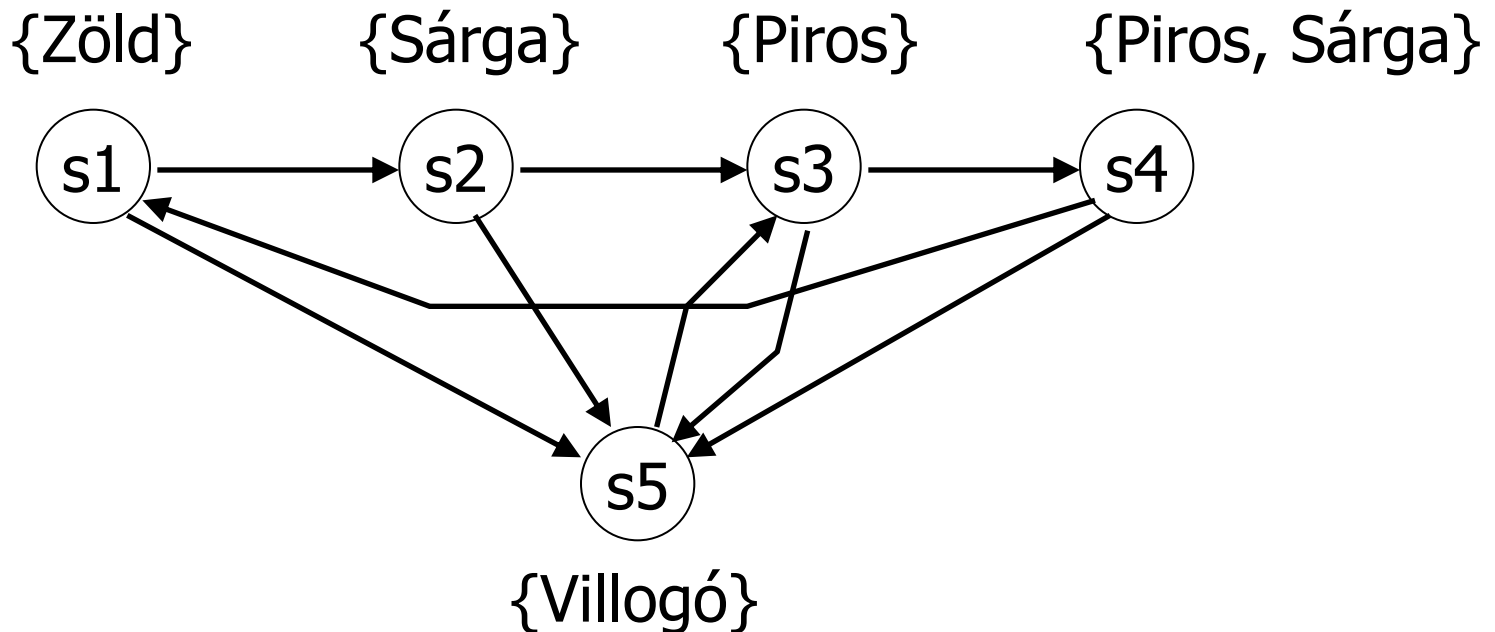
$R \subseteq S \times S$: állapotátmeneti reláció

$L: S \rightarrow 2^{AP}$ állapotok címkézése atomi kijelentésekkel

Kripke-struktúra példa

Közlekedési lámpa vezérlője

- $AP = \{\text{Zöld}, \text{Sárga}, \text{Piros}, \text{Villogó}\}$
- $S = \{s1, s2, s3, s4, s5\}$

2. Címkezett tranzíciós rendszer

LTS, Labeled Transition System:

- **Állapotátmenetek** tulajdonságait fejezzük ki: címkezés akciókkal
- Egy átmeneten csak egy akció szerepelhet

Alkalmazás: Kommunikáció, protokollok modellezése

$LTS = (S, Act, \rightarrow)$, ahol

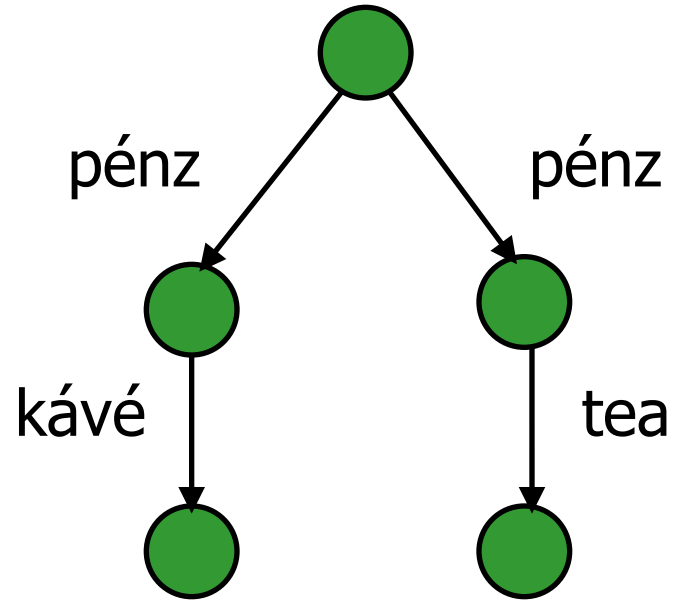
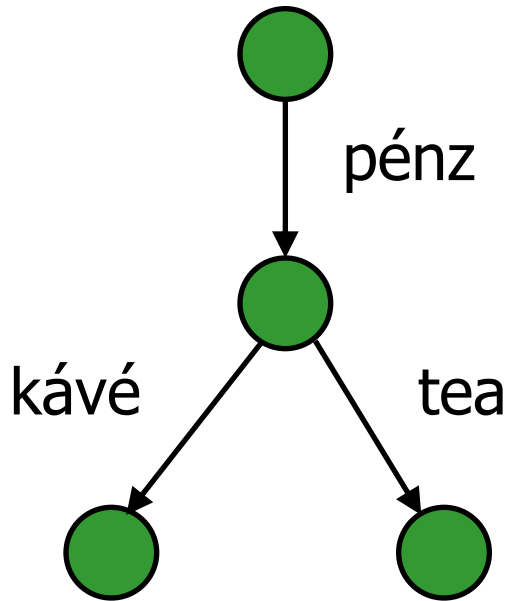
$S = \{s_1, s_2, \dots, s_n\}$ állapotok halmaza

$Act = \{a, b, c, \dots\}$ akciók (címkek) halmaza

$\rightarrow \subseteq S \times Act \times S$ címkezett tranzíciók.

Tranzíciók szokásos jelölése: $s_1 \xrightarrow{a} s_2$

LTS példák

3. Kripke tranzíciós rendszer

KTS, Kripke Transition System:

- Állapotok és átmenetek tulajdonságait is kifejezzük: címkézés atomi kijelentésekkel és akciókkal
- Egy állapothoz sok címke rendelhető, egy átmenethez egy címke rendelhető

$KTS = (S, \rightarrow, L)$ és AP, Act , ahol

$AP = \{P, Q, R, \dots\}$ atomi kijelentések halmaza (specifikus)

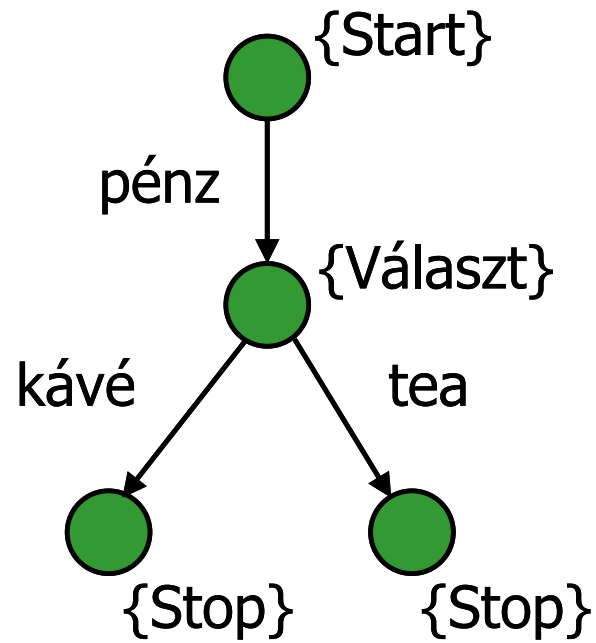
$Act = \{a, b, c, \dots\}$ akciók halmaza

$S = \{s_1, s_2, s_3, \dots, s_n\}$ állapotok halmaza

$\rightarrow \subseteq S \times Act \times S$ tranzíció reláció

$L: S \rightarrow 2^{AP}$ állapotok címkézése atomi kijelentésekkel

KTS példa

4. Automaták véges szavakon

- $A=(\Sigma, S, S_0, \rho, F)$ ahol
  - Σ az ábécé, S állapotok, S_0 kezdőállapotok
  - ρ az állapotátmeneti reláció, $\rho: S \times \Sigma \rightarrow 2^S$
  - F az elfogadó állapotok halmaza.
- Az automata futása:
  - Egy beérkező $w=(a_0, a_1, a_2, \dots a_n)$ betűsorozat hatására egy $r=(s_0, s_1, s_2, \dots s_n)$ állapotsorozat
  - r elfogadó futás: $s_n \in F$
  - Egy w szót elfogad az automata, ha létezik rá elfogadó futás
- $L(A)=\{ w \in \Sigma^* \mid w \text{ elfogadott} \}$
az automata által elfogadott nyelv

Automaták végtelen hosszúságú szavakon

- Nem ellenőrizhető, hogy a végállapot elfogadó-e
- Büchi elfogadási kritérium:
  - Egy beérkező $w=(a_0, a_1, a_2, \dots)$ betűsorozat hatására egy $r=(s_0, s_1, s_2, \dots)$ végtelen állapotsorozat
  - $\lim(r)=\{s \mid s \text{ előfordul végtelenül sokszor,}$
azaz nincs olyan j , hogy $\forall k>j:s \neq s_k\}$
  - Elfogadó futás: $\lim(r) \cap F \neq \emptyset$
  - Egy w szót elfogad az automata,
ha létezik rá elfogadó futás
(azaz végtelen sokszor érint elfogadó állapotot)
- $L(A)=\{w \in \Sigma^* \mid w \text{ elfogadott}\}$
az automata által elfogadott nyelv

Összefoglalás

- A részletes tervek elkészítése
  - Szoftver konstrukció
  - Modul tervezés
- Ellenőrzések
  - Verifikációs lépések
  - Formális verifikáció
- Alapszintű formalizmusok
  - KS, LTS, KTS
  - Automaták